

Galnebær, *Atropa belladonna*

Flerårig 50–100 cm høj, kraftig, klæbrighåret plante med grenede stængler, elliptisk-ægformede blade og store kort rørformede brunviolet blomster; de sorte og glinsende bær er meget giftige. Hjemmehørende i Syd- og Mellemeuropa, indført som lægeplante og nogle få steder fundet forvildet ved gærd og krat (Kolding, Middelfart, Føns Odde, Moseby Falster).

Galnebær 1793ff, navnet konstrueret, gal = afsindig (efter bærrenes formodede virkning). *Stornatskade* 1577, *natskade* 1648–1823, se s. 7, *galbær* 1648ff; Sønderjylland, *sovebær* o. 1700, *bombaster-*, *borbisterurt* SSjælland 1769 efter Bombastus, læge i græsk oldtid, *dvalebær* 1793–1821 konstrueret, dvale her med betydningen sløvende, sindsforvirrende.

LITTERATUR: 689 1, 163f og 3,820.

ANVENDELSE

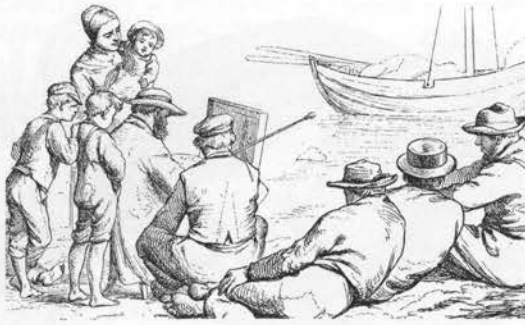
De kirsebærlignende bær har på dyr ingen større giftvirkning, men kan friste børn, der bliver alvorligt forgiftet (1). Iflg. sagnet skal Rolf Krake have ladet sine krigere spise bærrerne, så de fik bersærkerang for de drog i kamp (2), sml. fluesvamp bd. 1. 1769–70 blev ført retssag mod pastor Hans Wilh. Arntz i Mern SSjælland og to af byens kvinder, der havde forgiftet en korporal med øl- og brændevinsudtræk af roden hentet fra en have i Balle (3).

Hos os blev galnebær rimeligvis dyrket første gang o. 1658 i apotekerhaven i Nykøbing F. (4). Roden skal kunne modvirke kighoste (1785; 5), blade og rod er anvendt mod hævelser, epilepsi, melankoli, kramper m.m. (1800; 6). Planten er smertestillende, roden bruges mod øjensvagheder, bladene bl.a. mod kræft (1806; 7); den tørrede rod indgives i en dej efter bid af gal hund (1806; 8). Belladonna-ekstrakt er bestanddel af profylaktika mod skarlagensfeber (9), roden blev anvendt mod vattersot og hævelse (Mern; 3), bladene lægges på smertefulde bylder og sår, dekokt indgives for krampagtige sammentrækninger af livmodermunden og urinblærehalsen (o. 1880; 10). Bladene er anført i farmakopen 1772ff.

Bærrenes giftstof atropin benyttes nu af øjenlæger til udvidelse af pupillen før operationer, et ekstrakt blev forhen af samme grund brugt som skønhedsmiddel (belladonna = smuk kvinde). Atropin gives for nervøs astma og nattesved, i præparater mod mavekrampe og neuralgi (11). Apoteker fører extractum belladonnae.

Galnebær. *Flora Danica*, 1761–1883.

Tegning af Otto Bache i Chr. Richardt og G. Rode: Fortællinger og Vers for Store og Smaa. Kbh. u. å.

Malere kan af bærrerne tilberede en grøn farve (1806; 7).

LITTERATUR: (1) 739 2,1800,146,147f; 725 23/4 1933; 351 1934, 154f; (2) 876 18/5 1960; (3) 1009 18,1929,98; (4) 540 48; (5) Rud. Buchhave, Kort anvisning for almuen til Belladonna-rodens nyttige brug i kighoste. 1785; (6) 739 2, 148; (7) 398 1806, 214; (8) 83 318; (9) 488o 317f; (10) 510 1,1877,153; (11) 304 331.

Jødekirsebær, *Physalis alkekengi*

Den flerårige plante med underjordiske udløbere får 20–40 cm høje stængler, æg-hjerteformede spidse blade, små gullighvide blomster og røde bær omgivet af et meget større opblæst, til sidst orangerødt bæger. Dyrket som prydblant og forvildet hist og her.

Jødekirsebær 1546ff, forleddet er rimeligvis ned-sættende, da bærret ikke smager så godt som kirsebær. *Rød stenbræk* o. 1530, 1643 og *stor stenbræk* 1546–1867, *stenbræk* 1622 – på grund af det blærelignende bæger blev planten anvendt mod nyre- og blæresten, se nedenfor og bd. 3, 41. *Boborelle* 1546–1918 fra tysk med uvis oprindelse, *blærebæger* 1793ff, konstrueret; *paradisæble* 1829; Femø og Nyord, *jordankirsebær* Sønderjylland, *jødeæble* og *adamsæble* NSjælland, *japansk ballonplante* 1915, *lampionsplante* 1911, *lampions* 1946 Sønderjylland, *lanterneplante* 1918, *japanske lygter* 1924; VJylland, Vendsyssel, Himmerland, København, *ballonplante* 1925; Vestsjælland, Femø, *ballonblomst* 1941; *judasprung* Højereggen, *japanske lamper* Sønderjylland, *lys i lygten* Slagelse, *ampel* MSjælland, *kineserklokke* Slagelseegnen, *ballon(er)* Horns herred, ØMøn, *kinesisk lygte* ved Stubbekøbing, *pigekys* Bornholm, uvist hvorfor.

LITTERATUR: 689 2,236–38; 634 18753; 161 1936/1:3271.

Henrik Smid 1546ff (1): planten spist eller destilleret vand heraf drukket virker urindrivende, rensrer nyrer og blære for sten, læger alle indvortes sår. De knuste blade lægges på hovedet for »store hovedets sygdomme, stiller pinen og nedtrykker den store hede«; destilleret vand af planten og den knuste lagt på øjnes og ørers bylder har samme virkning, dette omslag køler den hede mave og lever, alle brændende sår, den vilde

Jødekirsebær. (EH).

